DEFINITE DETERMINATIVE ARTICLE OR OTHER MORPHEMIC STATUS?!

Diana-Maria ROMAN

PhD. Student, "Babeş-Bolyai" University, Cluj-Napoca

Abstract:This paper represents a study of the Contemporary Romanian Grammar and comes up with a discussion regarding the contexts where some invariable adjectives, ditamai, ditai, coşcogea, coşcogeamite, which are compulsory to be placed before a noun, ask for the common nouns after these adjectives to be enclitically articulated. The presence of the indefinite article beside these adjectives placed before the common nouns enclitically articulated complicates even more the situation, raising the problem around the morphemic status of the flective segments of enclitic article type from the final of the flective of the common nouns: it is about a definite articulation both in the content and in expression, taking into account the fact that the flective segments are homonym, or, it is actually only about a formal articulation.

Keywords: *morphemic status, invariable adjectives, definite determinative article, number and case article, number article*

0. Fără a intra în prezentarea unor discuţii mult prea controversate din jurul evoluţiei articolului[1] în limba română, ca trecere, fie de la parte de vorbire de sine stătătoare la statutul de morfem gramatical, fie de la o parte de vorbire la o alta, din cauza *„eterogenităţii, sub diverse aspecte, a formelor reunite*"[2] [s.n.], considerăm necesară, totuşi, conturarea anumitor observaţii deloc neglijabile în perimetrul de analiză propus de ultimul tratat academic, *GBLR 2010*.

La momentul actual, datorită identităţii formale şi etimologice, „*Relaţia etimologică dintre articolul enclitic şi aceste elemente omonime este neîndoielnică.*"[3] [s.n.], ca notă comună, toate segmentele de expresie considerate articole, cu referire exclusiv la cele enclitice, pot să-şi păstreze această încadrare definitorie, completată cu particularizări necesare impuse de rolul pe care îl pot îndeplini, ca notă distinctivă.[4]

În ciuda acestui sistem conceptual şi terminologic transparent şi coerent, începând cu *GALR 2005* şi continuând cu *GBLR 2010*, sfera sub incidenţa căreia intră *articolele* limbii

[1] Pentru o recentă privire de ansamblu asupra acestei probleme, cf. Guţu Romalo 2015, pp. 340-344.
[2] Pană Dindelegan 2003, p. 27.
[3] GALR 2005, Vol. I, p. 57.
[4] Vezi, în această direcţie, triada propusă *articol determinativ* vs *articol formativ* vs *articol cazual*, Neamţu 2014, pp. 277-280. Alţi autori folosesc denumirea de *element formativ*, corespondentul *articolului formativ*, vezi SMLRC 1967, p. 171, Iacob 2002, p. 96.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

române se restrânge mult, păstrându-se denumirea de *articol* numai pentru cele definit şi nedefinit, restul unităţilor şi/sau subunităţilor enclitice fiind considerate: fie „*elemente omonime cu articolul*" [s.n.] care „participă la alcătuirea a diferite unităţi lexicale ale limbii române"[5] sau formanţi: „*În structura unor cuvinte există o serie de formanţi omonimi cu articolul definit […]*"[6] [s.n.]; fie „Asociate numelor proprii, aceste unităţi de expresie nu mai funcţionează ca determinante, ci ca *afixe cazuale*, subordonându-se categoriei cazului."[7] [s.n.]

În acelaşi timp, spre deosebire de *GALR 2005*, încadrarea morfologică a articolelor definit şi nedefinit dată de autorii tratatului *GBLR 2010* devine vizibil ambiguă, din cauza oscilaţiilor între apartenenţa la *cuvintele-morfem*: „*Articolul definit şi nedefinit sunt cuvinte fără sens lexical, care aparţin clasei determinanţilor. Prin articol se realizează determinarea definită sau nedefinită. […]*"[8] [s.n.] şi apartenenţa la *morfeme*: „*o serie de morfeme gramaticale legate, care apar împreună cu un suport (substantiv sau, mai rar, adjectiv antepus substantivului), constituind clasa articolului definit, şi o serie de morfeme libere, constituind clasa articolului nedefinit.*"[9] [s.n.]

Acceptarea calităţii de *cuvânt-morfem* impune câteva amendamente imediate:

(1) În primul rând, *statutul de cuvânt*[10] ridică două probleme complementare: pe de o parte, presupune nemijlocit existenţa unui anumit sens, fie lexical,[11] ca expresie a radicalului, cuvintele constituindu-se în lexeme, fie gramatical, în această situaţie, fiind prepoziţiile, conjuncţiile;[12] pe de altă parte, deţinerea unui sens încadrează cuvântul fie la termeni, fie la relateme: sensul lexical impune atât autonomie semantică, cât şi disponibilitatea de a fi *termen* în relaţie,[13] la fel cum sensul gramatical impune lipsa unei autonomii semantice şi disponibilitatea[14] de a fi *relatem*,[15] ca expresie a relaţiei, indiferent de nivelul la care este plasată şi indiferent de tipul acesteia. Tocmai din aceste motive, *cuvintele-termeni* pot apărea, în plan sintagmatic, însoţite de *cuvinte-relateme* alături de care sunt supuse unei analize morfosintactice şi fără de care sintagma binară[16] nu ar exista.[17]

(2) În al doilea rând, acceptarea statutului de *morfem gramatical*[18] al articolului, în cazul de faţă, cel determinativ (enlcitic şi proclitic), deci de flectiv[19], pune la îndoială calitatea

[5] GALR 2005, Vol. I, p. 57.
[6] GBLR 2010, p. 93.
[7] GALR 2005, Vol. I, p. 56.
[8] GBLR 2010, p. 86.
[9] Idem.
[10] Folosim termenul generic de *cuvânt* atât pentru cuvintele propriu-zise, cât şi pentru grupurile de cuvinte, sub forma locuţiunilor. În acelaşi timp, este irelevant stautul cuvântului din punctul de vedere al clasificării *formativ-structurale*, *primar* vs *derivat* vs *compus*, vezi Neamţu 2005.
[11] În majoritatea tratatelor contemporane de gramatică, părţile de vorbire se clasifică pe baza anumitor criterii, cel lexical/semantic fiind unul dintre ele, vezi Sinteze de limba română 1984, p. 198.
[12] Nica 1988, pp. 44-62.
[13] Draşoveanu 1997, p. 22.
[14] Ibidem, pp. 23-34.
[15] Pentru conceptul de *relatem*, vezi Draşoveanu 1997, p. 29.
[16] Luând în considerare principiile *sintaxei neotradiţionale relaţionale*, sintagmele, atât *intrapropoziţionale*, cât şi *interpropoziţionale*, indiferent de nivelul la care sunt plasate, *sunt binare*, vezi Draşoveanu 1997, pp. 30-34.
[17] Ibidem, p. 34.
[18] Pentru opoziţia *morfem lexical* vs *morfem gramatical*, cf. Sinteze de limba română 1984, p. 204.
[19] Morfemul gramatical este cunoscut, în literatura de specialitate, şi sub denumirea de *flectiv*, cf. Draşoveanu 1997, pp. 21-34, DŞL 2005, p. 216, GBLR 2010, p. 8.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

de cuvinte a acestora şi, implicit, existenţa unui sens lexical: „*Artiolul nu poate fi considerat o clasă gramaticală de cuvinte* […]”[20] [s.n.] sau „*Spre deosebire de cuvinte, el (=articolul) este lipsit de sens lexical*”[21] [s.n.]; „ […] şi articolul este o clasă cu omogenitate relativă, *în cadrul ei putând face distincţie* […] *între cuvintele-flectiv, care sunt părţi de vorbire (cel, cea, al, a, un, e, lui proclitice etc.), şi flectivele propriu-zise, care, fiind segmente (părţi) de cuvânt, nu reprezintă părţi de vorbire (-l, -le, -lui, -a etc.*)”[22] [s.n.]

Odată acceptate articolele definit şi nedefinit drept morfeme gramaticale, în opoziţie cu morfemele lexicale, „*fiind unul dintre cele mai concludente domenii pentru urmărirea „pe viu” a modului în care s-a realizat, în dezvoltarea istorică a limbii, şi în care continuă să se producă, sub ochii noştri, procesul de gramaticalizare*”[23], respectivele devin asimilabile desinenţei, sufixului modal-temporal etc., ca materializări ale flectivului românesc, şi trebuie tratate ca atare: „*Înrudirea cu afixele şi desinenţele este susţinută de semnificaţia lui de marcă a unei anumite categorii*.”[24] [s.n.]

Morfemele gramaticale, drept supraclasă, se individualizează exclusiv prin sensul gramatical pe care îl manifestă, adică expresia certă a unor *categorii gramaticale de relaţie şi/sau de opoziţie*,[25] oricare ar fi unităţile şi/sau subunităţile la care se face raportarea şi oricare ar fi valorile morfologice în cadrul cărora acestea se actualizează.

Astfel, cuvintele, se înţelege, numai cele flexibile, fără nicio restricţie în ceea ce priveşte valorile morfologice actualizate/actualizabile, nu se pot constitui numai din flective, deoarece *sensul gramatical de opoziţie şi/sau de relaţie* materializat, ca „variabilă” a cuvântului, trebuie ataşat unui radical, în calitate de *constantă,* prin intermediul căreia este menţinut sensul lexical exprimat: „*Radicalul trebuie să reprezinte componenta constantă a paradigmelor concrete, […] pe când flectivul, realizând diferitele valori ale categoriilor gramaticale care caracterizează şi determină flexiunea respectivei părţi de vorbire, reprezintă termenul variabil*.”[26] [s.n.]

Neputând fi lexeme, este cert că nu se vor putea actualiza nici în calitate de termeni ai unei relaţii: „*Un morfem al unei categorii gramaticale, fie relaţionale, fie nerelaţionale nu poate fi încadrat, în acelaşi timp, şi lexem în relaţie (= ridicat de aceasta la rangul de termen, de funcţie sintactică în sfera subordonării) şi viceversa, funcţia sintactică exclude realizarea prin morfeme*.”[27] [s.n.]

În acest context, încadrarea articolelor definit şi nedefinit, din punct de vedere sintactic, la clasa determinanţilor, înţelegând că „*Determinantul este o funcţie sintactică internă grupului nominal, specifică grupului nominal cu centru substantiv*”[28], este îndoielnică, aspect care ne menţine în zona recunoaşterii determinării drept o categorie gramaticală a substantivului.[29]

[20] Iordan, Robu 1978, p. 355.
[21] Idem.
[22] Dimitriu 1999, p. 158.
[23] Pană Dindelegan 2003, pp. 27-28.
[24] Iordan, Robu 1978, p. 355.
[25] Pentru opoziţia *categorii gramaticale de opoziţie* vs *categorii gramaticale de relaţie*, vezi Draşoveanu 1997, pp. 78-93.
[26] LRC 1985, p. 106.
[27] Neamţu 2014, p. 314.
[28] GBLR 2010, p. 364.
[29] GALR 2005, Vol. I, p. 53, p. 63.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

1. În ceea ce priveşte determinarea substantivului şi, implicit, „articularea" acestuia, (articularea unei părţi de vorbire nu presupune şi determinare la nivelul individualizării, pe când determinarea presupune, automat, şi articulare)[30] trebuie amintite două coordonate de lucru:

a. Substantivele comune,[31] cu excepţia celor în cazul vocativ,[32] în limba română, din punctul de vedere al numărului de categorii actualizate,[33] cunosc şi categoria determinării, exclusiv cu doi membri,[34] completând inventarul pe care respectiva parte de vorbire îl are: gen, număr şi caz.[35]

b. În ceea ce priveşte determinarea definită, respectiva se poate realiza numai în două modalităţi:

b.1. În corpul fonetic al substantivului comun, fie prin simplă ataşare – *case**i**, frați**lor**, trenuri**le***, fie prin ataşare şi, implicit, amalgamare fonetică – *cas**a***, situaţie în care „*articolul fuzionează cu unitatea morfematică precedentă, asumând şi informaţia gramaticală a desinenţei absorbite*"[36] [s.n.], *fi**i***,[37] fie prin ataşare şi, implicit, adăugarea unor secvenţe suplimentare: *copil**ul***.[38]

b.2. „La distanţă" faţă de substantivul comun, în corpul fonetic al adjectivului propriu-zis,[39] „anunţând" că respectiva parte de vorbire va fi urmată de un substantiv: „atunci când acesta precedă substantivul şi nu este precedat, la rândul lui, de un determinant adjectiv pronominal: *bunu**l** părinte*, dar *acest bun părinte, părinte**le** bun. Substantivul regent al unui adjectiv antepus nu poate primi, de regulă, afixul definit de determinare, acesta fiind preluat formal de adjectiv în condiţiile date* (*bunu**l** om*, dar ***un** bun om*)."[40] [s.n.]

2. Mioara Avram atrage atenţia asupra faptului că, în marea clasă a adjectivelor propriu-zise, există câteva, considerate şi invariabile, *ditai, ditamai, cogeamite, coşcogea, coşcogeamite,* care sunt urmate *de substantive articulate hotărât*[41]: „Substantivul se articulează totdeauna […] *după unele adjective invariabile (de exemplu, cogeamite **omul**, ditamai **băiatul**).*"[42] [s.n.]

---

[30] De aici, şi denumirea în consecinţă a articolelor enclitice care apar în cadrul altor părţi de vorbire, în cadrul cărora, determinarea, sub formă de categorie gramaticală, nu se poate manifesta.

[31] „*Poziţia numelor proprii faţă de categoria determinării este legată de specificul lor denominativ. Prin funcţia lor de individualizare, numele proprii sunt implicit determinate, neparticipând la opoziţia nedeterminat/determinat, caracteristică numelor comune*." [s.n.], cf. GALR 2005, Vol. I, p. 125.

[32] Neamţu 2014, p. 279.

[33] Pentru considerarea genului substantivelor româneşti drept o *categorie lexico-semantică*, indiferent dacă substantivul este determinat definit/nedefinit sau nedeterminat, vezi Roman 2016, pp. 27-43.

[34] Pentru dovada existenţei respectivei categorii cu doi membri, *determinare definită* vs *determinare nedefinită*, cf Neamţu 2014, pp. 270-281. Pentru un alt punct de vedere, vezi GALR 2005, Vol. I, p. 53.

[35] GALR 2005, Vol. I, p. 63.

[36] Ibidem, p. 53.

[37] Pentru detalii, vezi Pană Dindelegan 2003, p. 28.

[38] Pentru interpretarea lui *–u-* drept desinenţă catalizată, din punctul de vedere al statutului sau încadrării morfematice, vezi Neamţu 2005. În literatura de specialitate, există mai multe interpretări, unele care nu presupun o încadrare morfematică: *vocală de legătură*, vezi Iacob 2002, p. 97, altele care o vizează, de exemplu, *alomorf al articolului definit*, vezi GALR 2005, Vol. I, p. 53.

[39] LRC 1985, p. 148, Pană Dindelegan 2003, p. 39, Constantinescu-Dobridor 2004, p. 35.

[40] GALR 2005, Vol. I, p. 153.

[41] Dat fiind faptul că nu se specifică nimic în direcţia categoriilor substantivelor comune articulate de după aceste adjective, se înţelege că articularea enclitică apare şi la singular, şi la plural, şi la forme de NAc, şi la forme de GD.

[42] Avram 1997, p. 94.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

Confirmarea faptului că substantivele comune postpuse acestor adjective sunt, într-adevăr, „articulate definit" apare şi în *GALR 2005*, dar fără niciun comentariu suplimentar în nicio direcţie[43]: „*admit asocierea cu un substantiv articulat definit*"[44] - *coşcogea(mite), ditai, ditamai: coşcogeamite* ***găliganul****, ditamai* ***namila****, ditai* ***omul***.[45] [s.n.], lăsând să se înţeleagă, de fapt, că, odată *articulate definit,* sunt şi *determinate definit,* de vreme ce sunt substantive comune.

3. În fond, se pune problema dacă substantivele, în prezenţa adjectivelor propriu-zise amintite, *sunt sau nu sunt determinate definit sau articolul din finala flectivului substativului are….., de fapt, alt statut morfematic*, ambiguitate generată de următoarele:

a. Concluziile unor autori se limitează numai la negarea funcţiei pe care o pot îndeplini, în mod curent, atunci când apar ataşte substantivelor comune: „Exemplele actuale par să sugereze chiar o preferinţă pentru această construcţie, *în care însă articolul hotărât nu are nicio funcţie de individualizare.*"[46] [s.n.], fără argumentarea unei alternative de analiză – fiind articol hotărât, ar trebui să-şi manifeste rolul individualizator, la fel cum se întâmplă în toate celelalte situaţii.

b. Dacă, din punct de vedere formal, nu există nicio diferenţă între ***găliganul, namila, omul*** şi *coşcogeamite* ***găliganul****, ditamai* ***namila*** *şi ditai* ***omul****,* substantivele comune actualizând, în mod categoric, forme articulate, în ambele contexte, îndoiala apare exclusiv în planul conţinutului unităţilor şi/sau subunităţilor de expresie *–l, -a,* atunci când substantivul este însoţit de *un*/*o,* de exemplu, la singular: „*observăm în folosirile actuale şi prezenţa articolului nehotărât, plasat în faţa întregii sintagme, deci în acelaşi grup nominal cu articolul hotărât.* […] Este vorba fie de o sporire a expresivităţii prin anomalia gramaticală *– fie, mai curând, de o pierdere în contextul dat a valorilor specifice articoului hotărât*."[47]?! [s.n.] – „a etalat o ditai vânătaia pe piciorul drept" (EZ 2277, 1999, 2); „ridicându-şi la fileu o ditai mingea medicinală" (EZ 2331, 2000, 8); „lui Buffy i s-a luat un ditamai interviul" (Libertatea 2831, 1999, 14)[48]

3.1. Luând în considerare cele două aspecte amintite anterior, ne propunem o mult mai atentă analiză a acestor contexte:

a. În primul rând, forma articulată a substantivelor respective nu este o condiţie impusă:

a.1. De topică, din contră, este o excepţie, în opoziţie cu regula generală a *antepunerii adjectivelor propriu-zise* deja amintită. Într-adevăr, există şi cazuri, prea puţine, în care substantivul postpus adjectivului propriu-zis apare determinat definit:[49] *– întreg ţinutu****l****,* dar,

[43] Din nou, nu există niciun comentariu cu privire la categoriile substantivelor comune articulate enclitic de după aceste adjective, rămânând, astfel, ipoteza de lucru că fenomenul apare indiferent de genul, numărul, cazul substantivului comun.
[44] GALR 2005, Vol. I, p. 153.
[45] Idem.
[46] Zafiu 2001, p. 242.
[47] Zafiu 2001, p. 242
[48] Toate exemplele enumerate sunt preluate din Zafiu 2001, p. 242. Din nou, nici în acest caz, nu se specifică dacă aceste forme apar numai în contextual unor categorii ale substantivelor comune, deducând că aspectul articulat enclitic nu ţine de genul, numărul, cazul substantivelor comune.
[49] În acest caz, articularea enclitică şi determinarea definită a substantivului apar numai la NAc, vezi Avram 1997, p. 94.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

în această situaţie, odată cu introducerea lui *un/unui*, nici articularea, nici determinarea nu se mai menţin: *un întreg* ***ţinut,*** nu **un întreg* ***ţinutul*****.**

În ceea ce priveşte adjectivele pronominale/numeralele cu valoare adjectivală, clase de cuvinte care prezintă, totuşi, în ciuda comportamentului adjectival, adică de valori morfologice care *se acordă sintagmatic,*[50] ca notă comună, anumite particularităţi faţă de adjectivele propriu-zise[51], situaţia se prezintă puţin diferit în antepunerea faţă de substantiv: pe de o parte, există anumite adjective pronominale/numerale cardinale colective cu valoare adjectivală după care urmează obligatoriu un substantiv determinat definit: *toată* ***strada****, însuşi* ***copilul****, amândoi* ***băieţii***, pe de altă parte, există anumite adjective pronominale după care urmează un substantiv obligatoriu nedeterminat: *ce* ***fată****, care* ***băiat****, niciun* ***tren****, acelaşi* ***copil***.

a.2. De „invariabilitatea" adjectivului[52] antepus, această trăsătură morfologică atrăgând atenţia în două direcţii:

a.2.1. Adjectivul propriu-zis invariabil românesc „nu este fixat" într-o anumită poziţie pe lângă substantiv, topica fiind liberă, la fel ca în cazul adjectivelor propriu-zise „variabile": fie este obligatoriu antepus – ***asemenea*** *oameni,* ***aşa*** *banchet*[53] comp. cu ***anumită*** *fată,* ***diverşi*** *copii;*[54] fie este obligatoriu postpus – *îmbrăcăminte* ***aparte****, păpuşă* ***gigea****, român* ***sadea***[55] comp. cu *popor* ***român****, animal* ***domestic****, cântec* ***popular***, fie apare în ambele contexte – *plăcere* ***anume/ anume*** *plăcere, închipuire* ***aievea/ aievea*** *închipuire*[56] comp. cu ***frumoasa*** *fată/fată* ***frumoasă***;

a.2.2. Adjectivul propriu-zis invariabil românesc antepus poate fi formal articulat definit – *locavce****le*** *om,* la fel ca adjectivele „variabile" – *rapidu****l*** *tren*; sau nearticulat definit – ***asemenea*** *gest,* ***aşa*** *femeie*, la fel ca adjectivele „variabile" – ***anumită*** *fată,* ***diverşi*** *oameni,* ***numeroşi*** *copaci* etc.

b. În al doilea rând, forma articulată a substantivelor postpuse, din exemplele noastre, poate fi explicată pe următoarele coordonate:

Aceste adjective au câteva trăsături în comun: sunt invariabile, fac parte din registrul stilistic familiar, popular şi au sensul unui superlativ, de „foarte mare, enorm"[57], *ditai* („adj. invar. (Fam.) Care este (foarte) mare; coşcogea, ditamai"[58]), *ditamai* („adj. invar. (Fam.) Care este (foarte) mare; coşcogea, ditai"[59]), *cogeamite* („adj. invar. (Pop.) Foarte mare, foarte înalt; coşcogea, coşcogeamite"[60]), *coşcogea* („adj. invar. (Fam.) (Foarte) mare; coşcogeamite"[61]), *coşcogeamite* („adj. invar. (Fam.) Coşcogea"[62]). De asemenea, se afirmă, cel puţin despre

[50] Pentru *acordul sintagmatic*, vezi Gruiţă 1981, pp. 11-23.
[51] GALR 2005, Vol. I, pp. 189-190.
[52] Pentru un scurt inventar al adjectivelor invariabile româneşti, vezi Iordan, Robu 1978, p. 400.
[53] GALR 2005, Vol. I, p. 152.
[54] Ibidem, p. 148.
[55] Ibidem, p. 152.
[56] Idem.
[57] Zafiu 2001, p. 241.
[58] DEX 2012, p. 323.
[59] DEX 2012, p. 323
[60] Ibidem, p. 203.
[61] Ibidem, p. 242.
[62] Idem.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

formele *ditai/ditamai*, în cercetări recente, că „*sunt des folosite azi, din nevoia de expresivitate şi cu intenţia de exagerare ironică.*”[63] [s.n.]

Rodica Zafiu este de părere că aceste structuri „ […] au suferit influenţa construcţiilor […] cu *tot* şi *întreg, al căror conţinut semantic se apropie de ideea unui superlativ şi care se folosesc tot în contextul unei aprecieri exagerate în mod retoric*.”[64] [s.n.], la fel cum Ştefan Găităneru consideră că adjectivul propriu-zis *întreg* „*are acest comportament datorită sinonimiei lui cu tot*.”[65]

c. În al treilea rând, forma articulată *nu este una definită*, neputând fi expresia categoriei gramaticale a determinării, ca membru al determinării definite nici în absenţa lui *un/o/unui/unei* şi *nişte/unor,* nici în prezenţa acestora.

c.1. Dacă substantivul este „determinat definit” în absenţa lui *un/o/unui/unei* şi *nişte/unor* înseamnă că, odată cu apariţia acestora în structuri, determinarea se dublează, substantivul fiind dublu determinat concomitent: determinat definit prin flectivele specifice şi determinat nedefinit, prin prezenţa lui *un/o/unui/unei* şi *nişte/unor*, o astfel de situaţie fiind greu de acceptat.

Or, membrii unei categorii gramaticale[66], indiferent de tipul acesteia şi indiferent de partea de vorbire la care se face raportarea, sunt în raport de *disjuncţie logică*: ***O fată*** *trecea pe stradă prin faţa blocului meu.* (subiect – substantiv determinat nedefinit) comp. cu ***Fata*** *ta trecea pe stradă, prin faţa blocului meu, ieri*. (subiect – substantiv determinat definit)

Acceptând acest mecanism de funcţionare a sistemului, nici în această situaţie, substantivul nu poate fi dublu determinat, iar una dintre „posibilele determinări” trebuie eliminată, acesta fiind şi unul dintre argumentele care a stat la baza interpretării unităţilor *al, a, ai, ale* drept pronume şi anulării statutului lor de *articole* din structurile în care acestea sunt urmate, în mod obligatoriu, de substantive determinate definit: *al băiatu**lui**/a fete**i**/ai copii**lor**/ale mamel**or***.[67]

c.2. Încadrarea morfologică a lui *un/o*, pentru singular, de exemplu, este, în mod cert, cea de flective ale determinării nedefinite, în ciuda omonimiei cu alte părţi de vorbire: de exemplu, în cazului lui *un* – cu numeralul cardinal şi adjectivul pronominal nehotărât: ***Un*** *copil m-a întrebat ieri dacă există Moş Crăciun. Nu am ştiut ce să-i răspund.* comp. cu *Am fost la magazinul din colţul cartierului şi am cumpărat* ***un*** *pachet de ţigări şi două cutii de lapte.* comp. cu ***Un*** *coleg de clasă m-a întrebat dacă ştiu rezultatele la testul de matematică, altul m-a întrebat dacă ştiu rezultatele la testul de chimie*.; în cazul lui *o* – cu numeralul cardinal: ***O*** *fată din grupul tău de prietene m-a contactat ieri.* comp. cu *Am cumpărat numai* ***o*** *carte din cele trei care trebuiau achiziţionate*.

c.3. Din punct de vedere formal, unităţile/subunităţile respective au statut de articole şi sunt omonime atât articolelor cazuale (şi de număr),[68] specifice numai substantivelor

[63] Zafiu 2001, p. 241.
[64] Ibidem, p. 242.
[65] Găităneru 1998, p. 71.
[66] O categorie gramaticală se actualizează, în mod obligatoriu, în flectivul unei părţi de vorbire, ca rezultat al flexiunii, vezi, în acest sens, DŞL 2005, p. 216.
[67] Zdrenghea 1970, p. 99.
[68] SMLRC 1967, p. 169. Autorii sunt de părere: „Articolul are, deci, în aceste situaţii, pe lângă rolul de morfem al categoriei determinării, *şi pe acela de indice al cazului (şi numărului)*.” [s.n.]

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

comune în vocativ şi substantivelor proprii,[69] cât şi articolelor formative, specifice altor valori morfologice: „[…] *intră ca segment obligatoriu, în alcătuirea (=formarea, constituirea) unor cuvinte (din afara clasei substantivelor), fără el neexistând respectivele cuvinte sau având alt statut morfologic*."[70] [s.n.]

Pot fi delimitate două situaţii, în funcţie de care acestui tip de articol i se dă o anumită interpretare morfematică în componenţa flectivului substantivului comun în care intră:

c.3.1. Atunci când substantivul este însoţit de flectivele determinării nedefinite:

În acest context, din punctul de vedere al conţinutului, considerăm că o posibilă încadrare la articolele cazuale, singurele care „s-ar putea potrivi" substantivelor comune, este îndoielnică: *Anc**a*** vs *Anc**ăi*** sau *Fat**a** mea, ce mai faci?* vs *Fete**lor** mele, ce mai faceţi?* comp. cu *un ditamai omu**l*** vs *unui ditamai omu**l**, o ditamai femei**a*** vs *unei ditama femei**a**, nişte ditamai oameni**i*** vs *unor ditamai oameni**i**, nişte ditamai femei**le*** vs *unor ditamai femei**le***.

În aceste situaţii, categoriile gramaticale se materializează în felul următor: pe de o parte, categoria cazului e actualizată exclusiv de articolul determinativ nedefinit: *un* vs *unui*, *o* vs *unei, nişte* vs *unor*,[71] pe de altă parte, categoria numărului, *un ditamai **omul*** vs *nişte ditamai **oamenii***; *unui ditamai **omul*** vs *unor ditamai **oamenii,*** se materializează de trei ori, în subunităţi flectivale total diferite: în cadrul flectivului-articol determinativ nedefinit, în cadrul flectivului-desinenţă,[72] în cadrul flectivului-articol, ca ultimă componentă flectivală a substantivului, pe care, din aceste considerente, o putem numi *flectiv-articol de număr*, deci nu şi flectiv-articol cazual.

În acest fel, segmentarea morfematică a substantivelor comune determinate nedefinit, aflate obligatoriu în postpunere faţă de adjectivele amintite, se schimbă radical faţă de modelul cu care ne-am obişnuit: după prima operaţie, într-un exemplu precum *un ditamai omul*, vom departaja: *un….-ul*, flectiv discontinuu, cu un radical continuu[73] *om-*. În cadrul acestui tip de flectiv, delimitarea funcţională poate continua, deoarece se diferenţiază trei subunităţi flectivale distincte ca tipologie, deci un *flectiv trimorfematic: un – flectiv-articol determinativ nedefinit*, ca expresiei a categoriilor de număr şi caz; *-u - flectiv-desinenţă,* ca expresie numai a categoriei gramaticale a numărului; *-l - flectiv-articol de număr,* ca expresie numai a categoriei gramaticale a numărului.

c.3.2. Atunci când substantivul este nedeterminat: *acest ditamai **omul*** vs *acestui ditamai **omul***; *aceşti ditamai **oamenii** vs acestor ditamai **oamenii;** acest ditamai **omul** vs aceşti ditamai **oamenii**, acestui ditamai **omul** vs acestor ditamai **oamenii**.*

[69] Neamţu 2014, p. 279. Pentru statutul articolelor enclitice din finala substantivelor proprii, vezi şi SMLRC 1967, p. 170.

[70] Neamţu 2014, p. 278.

[71] În prezenţa *flectivului-articol determinativ nedefinit, flectivul-desinenţă*, în ceea ce priveşte realizarea opoziţiilor cazuale, se suspendă, din cauza funcţionalităţii reduse pe care o are în această direcţie: comp. ***un** om* vs ***unui** om, **nişte** oameni* vs ***unor** oameni* cu *acest **om*** vs *acestui **om**, aceşti **oameni*** vs *acestor **oameni,*** vezi, în acest sens, Neamţu 2005.

[72] În absenţa *flectivului-articol determinativ nedefinit, acest **om*** vs *acestui **om**, aceşti **oameni*** vs *acestor **oameni,*** suntem de părere că flectivul-desinenţă actualizează şi numărul, şi cazul, cuvântul degajând flectiv în cadrul căruia se materializează sincretic cele două categorii gramaticale: „*Categoriile gramaticale ale substantivului se realizează predominant flexionar prin […] desinenţe de număr şi caz*." [s.n.], vezi GALR 2005, Vol. I, p. 77.

[73] Existenţa unui *radical continuu* prespune un opozant, *radicalul discontinuu*, prezent, de exemplu, în cazul formelor pronominale demonstrative de diferenţiere, vezi Neamţu 2014, pp. 262-264.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

În aceste situaţii, în mod normal, numai categoria numărului se manifestă ca *opoziţie marcată*[74] atât prin flectivul-desinenţă, cât şi prin flectivul-articol din finala substantivului. Cu toate acestea, dat fiind faptul că substantivul are flectiv şi stă pe poziţia unui anumit caz, în funcţie de context, suntem nevoiţi să acceptăm că şi categoria cazului se materializează flectival, chiar dacă opoziţiile sunt nemarcate, din cauza sincretismului[75] limbii române.

Astfel, odată acceptată funcţionalitatea mult mai mare a flectivului-articol determinativ definit în prezenţa flectivului-desinenţă: „*Prin poziţia sa enclitică şi contopire cu substantivul, articolul hotărât devine în fapt şi principalul morfem cazual, suplinind sărăcia desinenţelor cazuale, fortificându-i substantivului flexiunea sintetică*.”[76] [s.n.], vom accepta şi, în aceste situaţii, faptul că, în cadrul său, se actualizează şi cazul, deci vom avea un *flectiv-articol cazual şi de număr.*

În acest fel, segmentarea morfematică a substantivelor nedeterminate aflate obligatoriu în postpunere faţă de adjectivele propriu-zise invariabile amintite, după prima operaţie, apare astfel: într-un exemplu ca *ditamai omul*: *-ul*, flectiv continuu, cu un radical continuu *om-*. Delimitarea funcţională poate continua, deoarece mai există două subunităţi flectivale distincte ca tipologie, deci un flectiv bimorfematic: *-u* – flectiv-desinenţă, ca expresie a categoriei numărului; *-l* – flectiv-articol de caz şi de număr, ca expresie a categoriilor gramaticale de număr şi caz.

c.4. În limba română, generalizând, antepunerea adjectivului propriu-zis invariabil poate genera: nonarticularea formală a adjectivului antepus şi, implict, nedeterminarea substantivului postpus: *anume fată, asemenea fată;* articularea formală a adjectivului antepus şi, implicit, determinarea definită a substantivului comun postpus: *locvacele om*; articularea formală a substantivului postpus şi, implicit, nedeterminarea sa: *ditamai acul/ ditamai oamenii.*

c.5. În cadrul marii clase a substantivelor comune româneşti, din punctul de vedere al tipologiei flectivale, există patru modalităţi diferite de materializare a flectivului, ca expresie a categoriilor gramaticale specifice acestei părţi de vorbire: *flectiv-desinenţă, flectiv-articol determinativ (flectiv-articol determinativ definit vs flectiv-articol determinativ nedefinit), flectiv-articol cazual şi de număr, flectiv-articol de număr.*

Concluzii:

În limba română, unele adjective propriu-zise invariabile, *ditamai, ditai, cogeamite, coşcogea, coşcogeamite*, aflate obligatoriu în antepunere, pe de o parte, nu acceptă articularea lor formală, pe de altă parte, impun obligatoriu articularea enclitică substantivelor comune, fără o determinare definită a acestora.

În aceste condiţii, segementele flectivale omonime cu cele ale determinării definite sau cu cele ale articolelor formative trebuie considerate tot articole, iar, în funcţie de situaţie, trebuie denumite ca atare, ţinând cont de rolul pe care îl manifestă: în prezenţa determinării nedefinite, sunt flective-articole de număr; în absenţa determinării nedefinite, sunt flective-articole de caz şi de număr.

[74] Pentru antinomia *opoziţie marcată* vs *opoziţie nemarcată*, vezi Toşa 1983, p. 161.
[75] Folosim termenul cu accepţiunea următoare: actualizarea a mai mult de o categorie gramaticală în cadrul unei unităţi sau subunităţi flectivale, vezi DŞL 2005, p.479
[76] Neamţu 2014, p. 274.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

BIBLIOGRAPHY

Avram, 1997 – Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Ediţia a II-a, Editura Humanitas, Bucureşti.

Constantinescu-Dobridor, 2004 – Gh. Constantinescu-Dobridor, *Gramatica esenţială a limbii române*, Editura Vestala, Bucureşti.

DEX, 2012 – *Dicţionarul explicativ al limbii române*, conducători Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti.

Dimitriu, 1999 – Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române.1. Morfologia*, Institutul European, Iaşi.

Draşoveanu, 1997 – D.D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca

DŞL, 2005 – *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti.

Găităanaru, 1998 – Ştefan Găităanaru, *Gramatica actuală a limbii române. Morfologia*, Editura Tempora, Piteşti.

GALR, 2005 – *Gramatica limbii române*, Vol. I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, Bucureşti.

GBLR, 2010 – *Gramatica de bază a limbii române*, coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti.

Gruiţă, 1981 – G. Gruiţă, *Acordul în limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Guţu Romalo, 2015 - Valeria Guţu Romalo, *Articolul – două secole de istorie*, în Înspre şi dinspre Cluj. Contribuţii lingvistice. Omagiu profesorului G.G. Neamţu la 70 de ani, coord. Ionuţ Pomian, editor Nicolae Mocanu, Editura Scriptor şi Editura Argonaut, Cluj-Napoca, pp. 340-345.

Iacob, 2002 - Niculina Iacob, *Morfologia limbii române – Partea I*, Editura Universităţii „Ştefan cel Mare", Suceava.

Iordan, Robu, 1978 – Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemorană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

LRC, 1985 – *Limbă română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, coord. Ion Coteanu, ediţie revizuită şi adăugită, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.

Neamţu, 2005 – G.G. Neamţu, *Curs de limbă română contemporană, Morfologia*, ţinut la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeş-Bolyai", între anii 2005 şi 2006.

Neamţu, 2014 – G.G. Neamţu, *Studii şi articole gramaticale*, Editura Napoca Nova, Cluj-Napoca.

Nica, 1988 – Dumitru Nica, *Teoria părţilor de vorbire cu aplicaţii la adverb*, Editura Junimea, Iaşi.

Pană Dindelegan, 2003 – Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăţi, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educational, Bucureşti.

Roman, 2016 – Roman Diana-Maria, *Noun Gender in Romanian, a Lexical-Semantic Category*, în Logos Universality Mentality Education Novelty LUMEN, Sectiunea Philosophy and Humanistic Siences, Vol. 4, Nr. 1, pp. 27-43.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)

Sinteze de limba română, 1987 – *Sinteze de limba română*, coord. Theodor Hristea, Editura Albatros, Bucureşti.

SMLRC, 1967 – Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Zafiu, 2001 – Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.

Zdrenghea, 1970 – Mircea Zdrenghea, *Limba română contemporană – morfologia* (curs litografiat), Cluj-Napoca.

BDD-A25701 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-20 20:04:57 UTC)